

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

.....
שיעורים ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

מורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

התוכן:

1. דיני פרוזבול – ערב שמיטה (ליל שב"ק פרשת "ראה").

2. דיני תקיעת שופר בחודש אלול (שב"ק פרשת "ראה").

* * *

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א באתרנו:
<http://pninim.co.il/> תחת הלינק: **שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר**

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' ראה תשפ"א

שמיטת כספים ועשיית פרוזבול בערב שנת השמיטה

מקור מצות השמטת כספים

כ' הרמב"ם (ה'ל' שמיטה ויובל פ"ט ה"א) וז"ל מצות עשה להשמיט המלוה בשביעית שנאמר (פ' ראה ט"ו ב') "שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו", והתובע חוב שעברה עליו שביעית עובר על לא תעשה שנאמר "לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה" עכ"ל.

זמן השמטת כספים לשיטת הרמב"ם

עוד הביא הרמב"ם (ה'ל' שמיטה פ"ט ה"ד) דרשת הספרי בפ' ראה, וז"ל אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה שנאמר (פ' ראה ט"ו א') "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, וזה דבר השמיטה", ושם הוא אומר (בענין הקהל בפ' וילך ל"א י') "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות", מה שם אחר שבע, אף השמטת כספים אחר שבע, לפיכך הלוח את חבירו בשביעית עצמה, גובה חובו כל השנה, וכשתשקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית, אבד החוב עכ"ל.

זמן השמטת כספים לשיטת הרא"ש

אבל הרא"ש בגיטין (פ"ד ס"י ב') חולק על הרמב"ם, וס"ל דיש לחלק בין המ"ע של "שמוט כל בעל משה ידו", ובין הל"ת של "לא יגוש", דבמ"ע של השמטת כספים כ' "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו", ולכן המצוה אינה חלה עד סוף שנת השמיטה, אבל לגבי הל"ת של "לא יגוש" כ' "לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה", והיינו מיד שקרא שמיטה לה' חל האיסור של "לא יגוש", אבל החוב עדיין נשאר בתוקפו, ואם הלוח יפרע החוב מעצמו בשנת השמיטה א"צ לומר "משמט אני", וכמו שאין ב"ד נזקקין לגבות החוב לאחר שנכנסה שביעית, כמו"כ מיד בכניסת השנה השביעית אין נזקקין לכתוב פרוזבול, וכן סתם הטור (ח"מ ס"י ס"ז ס"ב) כשיטת אביו הרא"ש, וכן דעת בעל העיטור (הובא בשו"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן ס"י צ"ח) והתשב"ץ (הובא בשו"ת הרדב"ז ח"ו ס"י ב' אלפים רל"ח).

הרא"ש (שם ס"י י"ח) הביא עוד ראיי לשיטתו מלשון התוספתא בשביעית (פ"ח ה"א), דתניא אימתי כותבין פרוזבול, **ערב ר"ה של שביעית**, והסביר הרא"ש דה"ה קודם לכן, ולא בא למעט אלא בשנה שביעית, דאע"פ ששביעית אינה משמטת אלא בסופה, אפ"ה אין כותבין פרוזבול אחרי תחילת השנה השביעית. אבל הרמב"ם ורוב הראשונים החולקים על הרא"ש, גורסים בתוספתא אימתי כותבין פרוזבול, **ערב ר"ה של מוצאי שביעית**.

והנה באבן עזרא (דברים ט"ו א') מבואר דס"ל שתחילת השביעית גם משמטת את החוב, אבל התומים (ס"י ס"ז סק"ו) כ' ששיטת האבן עזרא אינה שיטה בפני עצמה אלא נכחון לשיטת הרא"ש, כ"י ח"ו לומר שהיה בו שמץ מינות לחלוק על חז"ל דס"ל סוף שמיטה משמטת כמבואר במתניי בשביעית (פ"י מ"ב), אבל הפאת השלחן (ס"י כ"ט סקצ"ו) חולק על התומים, וכתב שהאבן עזרא חולק על הרא"ש.

הרי מבואר די ש ג' שיטות בענין שמיטת כספים ופרוזבול: א. לשיטת הרמב"ם ורוב הראשונים, המ"ע של שמיטת כספים, והלאו של "לא יגוש", וזמן כתיבת הפרוזבול, הוא בסוף שנת השמיטה. ב. לשיטת הרא"ש ודעימי, המ"ע של שמיטת כספים היא בסוף שנת השמיטה, ואילו הלאו של "לא יגוש" חל בערב שנת השמיטה, ולכן צריך לכתוב פרוזבול לפני שנת השמיטה. ג. בשיטת האבן עזרא נחלקו הפוסקים, אבל י"א דס"ל שתחילת שנת השמיטה גם משמטת את חוב, חוץ ממה שחל הלאו של "לא יגוש", ולכן צריך לכתוב פרוזבול לפני ר"ה של שנת השמיטה.

שיטת הגר"א שכותבין פרוזבול לפני שמיטה משום ספק קביעת שנת השמיטה

בפאת השלחן (סי' כ"ט סקכ"א) הביא בשם כת"י מליקוטי הגר"א (והובא בבאור הגר"א על חו"מ סי' ס"ז סק"ח) שהאריך בענין קביעת מועד שנת השמיטה, משום שנסתפקו הראשונים בזה, וסיים בפאת השלחן בשם הגר"א, דלצאת ידי ספק יכתוב פרוזבול בערב ר"ה של שנת השמיטה של הרמב"ם. הרי דס"ל דמחמת הספק בקביעות השנים, יש לעשות פרוזבול בין לפני השמיטה ובין בסופה.

כתיבת פרוזבול בשנת השמיטה לשיטת הרא"ש

הרא"ש בגיטין (פ"ד סוסי' כ') כתב, כיון שאסור ליגוש חוב בשביעית, גם אין לכתוב פרוזבול בשביעית, דהרי כל הסיבה שכותב הפרוזבול היא כדי שיוכל לתבוע חובו, וא"כ הכותב פרוזבול בשביעית הרי זה בכלל לא יגוש.

בדרך אמונה (הלי' שמיטה פ"ט הי"ד בבה"ל ד"ה אין שביעית) הביא הא דמבואר בתוספתא שזמן כתיבת פרוזבול הוא בערב ר"ה של מוצאי שביעית, והסביר דצ"ל דלשיטת הרא"ש בדיעבד אם עבר וכתבו עד ערב ר"ה של מוצאי שביעית יכול לגבות עליו, ומשמע דמותר אפילו לתבוע החוב. והק' בבה"ל שם היאך מהני הפרוזבול להתיר לו לתבוע חובו, הרי אינו יכול למסור לב"ד רק מה שיש לו, וכיון דמשנכנסה שביעית אסור לו לתבוע את החוב, אע"פ שהחוב עדיין לא הושמט, א"כ אינו יכול למסור החוב לב"ד אלא שיש דין שלא יושמט החוב, אבל כיון שאסור לו לתבוע לפני כתיבת הפרוזבול, איך יכול הפרוזבול להתיר לו לתבוע.

לכן חידש בדרך אמונה דאפשר כוונת הרא"ש לומר, שהלאו של "לא יגוש" הוא רק בשנה השביעית שיש עדיין חוב, אבל אחר השביעית אין לאו של לא יגוש, משום שהלאו נאמר דווקא בשנה השביעית, אלא דתמיד אחר שביעית הושמט החוב ואין לו מה לתבוע, משא"כ אם כתב פרוזבול בשביעית, נמצא שהחוב לא הושמט בשביעית וממילא יכול לתבועו אחרי שמיטה. לפ"ז יש לבאר המחלוקת בין הרא"ש ושאר הראשונים, דלשיטת הרא"ש אין לאו דלא יגוש לאחר שביעית, משום שאין לו מה לתבוע כיון שהחוב הושמט בשביעית, ואילו לשיטת רוב הראשונים שמותר לתבוע החוב עד מוצאי שביעית, א"כ הלאו דלא יגוש הוא דווקא אחרי שהחוב הושמט אחרי שביעית. המהר"י קורקוס על הרמב"ם (הלי' שמיטה פ"ט) ג"כ כ' בשיטת הרא"ש דודאי מועיל פרוזבול שנכתב בשמיטה, וכן משמע בשו"ע הרב (הלי' הלואה סל"ו), אלא די ש לדחות דאפשר לא פסק כשיטת הרא"ש רק לכתחילה, אבל בדיעבד ס"ל דבדאי יש לסמוך על שיטת הרמב"ם.

אבל בתומים (סי' ס"ז באורים סקנ"ה) מבואר דס"ל בשיטת הרא"ש, דגם בדיעבד א"א לכתוב פרוזבול בשמיטה, דהרי השו"ע (חו"מ סי' ס"ז סל"א) פסק דכל זמן שהוא יכול לגבות החוב כותבין פרוזבול, וזה פשוט שדין זה הוא לכו"ע, דאיך ימסור להם לגבות כשאסור לגבות, וסיים התומים דאפשר אפילו מסירת שטרות לבית דין דמועילה מה"ת, ג"כ לא תועיל במקום שאסור לגבות לשיטת הרא"ש (וע"ע בסמ"ע סי' ס"ז סקנ"ג דקצת משמע מדבריו דג"כ ס"ל הכי).

האם לשיטת הרא"ש יש איסור של "לא יגוש" על הלואה שניתנה בשנת השמיטה

יש מחלוקת הפוסקים בשיטת הרא"ש, האם יש איסור של "לא יגוש" בהלוואה שניתנה בשנת השמיטה. מקום הספק הוא, האם ס"ל שהאיסור של "לא יגוש" נאמר רק על חובות שכבר היו בכניסת שנת השמיטה, אבל על הלוואות שניתנו בשנת השמיטה עצמה אין עליהן איסור "לא יגוש", וממילא אם ירצה לתובען אחר שמיטה יכתוב עליהן פרוזבול לפני סוף שנת השמיטה (וא"כ לפי הרא"ש כותבים פרוזבול ב' פעמים), או שמא האיסור הוא איסור המתמשך לכל שנת השמיטה, וקיים גם על הלוואות שניתנו בשנת השמיטה, ומיד בנתינתן חל עליהן האיסור של לא יגוש, וא"כ א"א לכתוב פרוזבול עליהן.

הסמ"ע (ח"מ סי' ס"ז סקנ"ג) והש"ך (שם סק"ח) כ' שהרמב"ם והרא"ש ס"ל דכל זמן שיכול לגבות חובו ע"י דיינים, מותר לכתוב פרוזבול, וכל המחלוקת ביניהם הוא עד מתי הוא הזמן הזה, דלשיטת הרמב"ם הוא עד סוף שנת השמיטה, ולפי הרא"ש הוא עד תחילתה, ולפי דבריהם, לשיטת הרא"ש גם הלוואה שניתנה באמצע שנת השמיטה אסור לגבותו, אבל הב"ח (שם אות ל"ב) כ' שהרא"ש מודה בזה שיכול לגבות הני חובות עד סוף השנה, וכ"כ הכנה"ג (שם הגב"י סקנ"ג) וקרוב נתנאל בגיטין (פ"ד סי' כ' סק"א) בשם שו"ת הרדב"ז (ח"א סי' פ').

אבל הקרבן נתנאל בעצמו הקשה על הב"ח, דלפי דבריו, הרא"ש היה צריך ליישב את הפסוקים, ד"מקץ שבע שנים תעשה שמיטה" איירי כשהלוה לו בשביעית, והלאו של "לא יגוש" מיירי בחוב של שיטת, ועוד הקשה דאין סברא לחלק בין חוב שנעשה קודם שביעית לחוב של שביעית עצמה. התומים (סי' ס"ז סקנ"ו) ג"כ הקשה על הב"ח מהמבואר בסנהדרין (ל"ב). דבשמיטה לא שכחי אינשי דמוזפי, והקשה למה אין אנשים רגילים להלוות בשנת השמיטה, דאם לשיטת הרא"ש כשהלוה בשנת השמיטה יכול לנוגשו, למה ימנע מלהלוות בשמיטה, דהרי יש לו זמן לתבוע את חובו עד כ"ט אלול.

אבל למעשה התומים (שם סקנ"ד) כ' דאע"פ שהקשה על שיטת הב"ח, מ"מ הרוצה יכול לסמוך עליו לכתחילה, ולעשות פרוזבול בסוף שנת השמיטה על הלוואות שניתנו בשמיטה.

שיטת רוב הראשונים כשיטת הרמב"ם

למעשה רוב הראשונים פסקו כשיטת הרמב"ם (עי' חינוך מצוה תע"ז, ורמב"ן עה"ת דברים ט"ו א', ובעל התרומות שער מ"ב ט"ו, ושו"ת הרשב"א המיוחסות סי' צ"ח – וכן נפסק בשו"ע ח"מ סי' ס"ז ס"ל), דאין שביעית משמטת עד סוף השנה, עד כדי כך שבשו"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן הנ"ל תמה על בעל העיטור שכתב דאין כותבין פרוזבול משנכנסה שמיטה, וכתב שאינו אלא מן המתמיהין בדינו, דהרי שביעית אינה משמטת אלא בסופה.... והוסיף דלבעל העיטור נזדמנה גירסא משובשת, וקיבלה כהלכתא בלא טעמא.

שיטת הפוסקים להלכה בענין כתיבת פרוזבול בערב שנת השמיטה

השו"ע (ח"מ סי' ס"ז ס"ל) פסק כשיטת הרמב"ם, ולא הזכיר את שיטת הרא"ש כלל, אבל גדולי הפוסקים נחלקו האם להלכה יש לחוש לשיטת הרא"ש ודעימי, ולכתוב פרוזבול בערב ר"ה של שנת השמיטה. הפתחי תשובה (ח"מ סי' ס"ז סק"ה) הביא בשם התומים (סי' ס"ז סקנ"ד) דהירא והחרד יחמיר לעשות פרוזבול, וכן פסק השו"ע הרב (ה' הלואה ס"ו) דזמן הפרוזבול הוא לכתחילה בסוף הששית לפני ר"ה של שביעית, כדי לחוש לשיטת הרא"ש. הפאת השלחן (סי' כ"ט סקכ"א וסקכ"ו) הביא בשם הגר"א דאף הוא ס"ל הכי, אבל מטעם אחר, כדי לחשוש להשיטות ששנת השמיטה היא שנה קודם לכן.

מאיך גיסא בשו"ת חת"ס (ח"מ סי' נ' ד"ה בענין) הביא שאחד מתלמידיו רצה להחמיר לעשות פרוזבול בסוף השנה הששית כדי לחוש לשיטת הרא"ש ובעל העיטור, והשיב החת"ס דעובדא ידענא שמו"ר החסיד הגאון ר' נתן אדלר זצ"ל לא עשה פרוזבול בסוף שנת תקמ"ג (השנה הששית) דידוע שכל הפוסקים חולקים על הרא"ש והעיטור, וכבר כתב הרמב"ן שנוסחה משובשת נזדמנה לו לבעל העיטור בתוספתא, והוסיף החת"ס (בד"ה נחזור) דאע"פ שמעיקר הדין אין לחוש כלל, אם נפשו איותה ויעשה

פרוזבול בסוף הששית, אין מזחחין אותו, ומהיות טוב אל תקרי רע ואין כאן משום יוהרא. וכן נקט בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' קמ"ג ובנדמ"ח חו"מ סי' ו'), וכתב דמה שהגר"א החמיר בזה, קרוב לומר שהוא לרוב חסידותו חשש למחלוקת הפוסקים בשנות השמיטה, אבל האחרונים העירו דבשו"ת חת"ס (או"ח סי' ט"ו השני בסו"ד) מבואר דצריך לעשות פרוזבול גם בערב שביעית.

להעלות לקרה"ת בפרשת פרוזבול מי שלא עשה פרוזבול בערב שביעית

והנה החת"ס שם כתב בשם רבו הגר"נ אדלר זצ"ל שהחמיר עד כדי כך, שכתב דמי שלא עשה פרוזבול בערב ר"ה בכניסת השביעית, אינו ראוי להעלותו לתורה בפי' לא יגוש (פי' ראה בששי), וכן נקט בשו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח סי' י"א וראיתי ד"ה וראיה), אלא שהוסיף דכיון שזהו חידוש שלא נזכר בראשונים, אע"ג דבודאי יש לחוש היכא דאפשר, מ"מ אם תצא מכך איבה ושנאה ומחלוקת, בפרט בזה"ז דשכיחי המכשולות האלה בעשירים ונכבדים, טוב להעלים עין.

יישוב הסתירה בשיטת החת"ס זצ"ל

ביישוב הסתירה בשיטת החת"ס כבר דנו פוסקים רבים. בספר שמיטה כהלכתה (בתקנת פרוזבול אות ג') כ' דיש לחלק בין חו"ל - דא"צ להחמיר בערב שביעית, לבין א"י - דיש להחמיר, ואין להעלות לתורה לפרשת "לא יגוש", למי שלא סידר פרוזבול בערב ר"ה שלפני השמיטה, וע"ש שהוכיח דיש לחלק הכי מלשון החת"ס בעצמו, דהרי בשו"ת חת"ס (חו"מ סי' נ') הסביר דמה שא"צ לכתוב פרוזבול בערב שביעית הוא משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, והרי בא"י רוב הראשונים חולקים על הרא"ש, וא"כ בחו"ל שיש ספק אם יש בכלל חובת שמיטה כמבואר ברמ"א (חו"מ ריש סי' ס"ז), בערב שביעית בודאי יש להקל, והא דפסק בשו"ת חת"ס (או"ח סי' ט"ו) שצריך לכתוב פרוזבול בערב שביעית, מיירי בא"י דיש עכ"פ ודאי חיוב שמיטה, ולכן בא"י יש להחמיר לא להעלות לתורה לפרשת "לא יגוש" בפי' ראה בשנת השמיטה, למי שלא כתב פרוזבול בערב שביעית, וע"ע בשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' מ"ג) מש"כ ליישב שיטת החת"ס זצ"ל.

אמנם בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' כ"ט סק"א) הסביר כוונת רבינו החת"ס זצ"ל, שכתב כן על מי שלא עשה פרוזבול בערב שביעית, וגם שמעו ממנו שלא יעשה פרוזבול בסוף שנת השמיטה משום דס"ל כשיטת הפוסקים הסוברים שאין שמיטת כספים בזה"ז, ובכה"ג, ורק בכה"ג, אינו ראוי להעלות לאיש כזה לפרשת "לא יגוש", וכן ביאר בשו"ת קנין תורה (ח"ג סי' ט"ו).

פרוזבול שלא בפני ב"ד חשוב בערב שנת השמיטה

נחלקו הפוסקים אם צריך לכתוב פרוזבול דווקא לפני ב"ד חשוב, אבל אלו המקפידים לכתוב פרוזבול בערב שביעית מקילין לכותבו בכל ב"ד של שלשה, ובטעם המקילין הסביר בספר שמיטה כהלכתה (בסוף הספר), דבסוף השמיטה שעניינו הפקעת ממון, אז צריך ב"ד חשוב, משא"כ בערב שביעית שעניינו להפקיע האיסור של "לא יגוש" כמש"כ הרא"ש, סגי בגי' הדיוטות כמו בהתרת נדרים, אבל עי' בספר שמיטת כספים כהלכתה (בשבבי אש סי' כ"א) מש"כ בזה, ומה שהעיר עליו.

מסירת מילי בלי כתיבת פרוזבול בערב שמיטה

מרוך הקה"י זצ"ל נקט, כיון שהפרוזבול בערב שמיטה אינו מעיקר הדין, לכן סגי במסירת מילי בעלמא בלי כתיבת פרוזבול, ומעשה שהיה בערב ר"ה תשל"ט בערב שמיטה, שמסרו לפני מרוך הקה"י זצ"ל ועוד שנים בע"פ מה שכתוב בפרוזבול, ואמנם השנים חתמו, אבל מרוך זצ"ל לא רצה לחתום כדי שלא יהפך לפסק שצריך פרוזבול בערב שמיטה כשיטת הרא"ש (ארחות רבינו ח"ב עמוד שע"ה).

בדרך אמונה (הלי' שמיטה פי"ט סקצ"ה) סיים די'ש מדקדקין לכתוב פרוזבול גם בערב ר"ה של שביעית כדי לצאת גם דעת הרא"ש, והוסיף (צה"ל שם סקמ"ד) שאביו מרן הקה"י זצ"ל החמיר בזה, אבל לפעמים לא כתב פרוזבול אלא מסר מילי' (פי' דסמך על הפוסקים דא"צ דווקא לכתוב הפרוזבול, וצ"ל דטעמי' הוא משום דכתיבת פרוזבול בערב שביעית אינה אלא חומרא), אבל הביא שמרן החזו"א זצ"ל לא נהג להחמיר בזה (ואע"פ שהגר"א החמיר משום ספיקת זמן שנת השמיטה, כ' החזו"א שביעית סי' ג' סקל"ג דכבר נהגו כביאור הרמב"ם בחשבון השנים, דלא כמשי"כ הגר"א בזה, ואין לזוז מהמנהג), וכן מרן הגרשז"א זצ"ל לא חש לשיטת הרא"ש ולא כתב פרוזבול בערב שביעית (שלמי מועד עמוד תקס"ג), וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"י סוסי' רי') שכתב די'ש מחמירין בזה כשיטת הרא"ש, אבל סוגי' דעלמא שכותבים פרוזבול רק בסוף שביעית כדעת רוב הראשונים. מאידך גיסא מובא בשם מרן הגריש"א זצ"ל (בשמיטת כספים ופרוזבול פי"ב הערה ל"ב) דראוי לעשות פרוזבול גם בסוף הששית, וכן נהג הגר"ש סלנט זצ"ל.

פרוזבול לנשים

מאחר וקיי"ל דמעיקר הדין שייך למנות שליח לעשות פרוזבול, אם אשתו ג"כ רוצה להחמיר לכתוב פרוזבול בערב שנת השמיטה, תמנה את בעלה שליח ויכול להוסיף בפרוזבול שלו, שמוסר חובותיו וחובות אשתו בשליחותה, ואין צורך שיפרט את שמה בפרוזבול (קובץ שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד ע' בשם מרן הגריש"א זצ"ל). לחילופין אם לא מינתה את בעלה כשלוחה, יכול לעשות פרוזבול בשבילה מדין זכין לאדם שלא בפניו (ע' דרך אמונה פי"ט סקצ"ט בשם מרן החזו"א זצ"ל – וע"ש שכתב דמי שהוא פורק עול ואינו חושש לעשות פרוזבול, א"א לעשות פרוזבול עבורו מדין זכיה, אבל ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' רי"ח שהוכיח דכיון שזכות היא לו למנוע הפקאת החובות, בודאי מועיל גם עבורו).

בדרך כלל אשה שבעלה עשה פרוזבול לעצמו, אינה צריכה לעשות פרוזבול אא"כ הלוותה מכסף שאין לבעלה זכות בהן (דרך אמונה פי"ט ס"ק קי"א), וממילא פסק מרן הגרשז"א זצ"ל דאשה שיש לה חשבון בבנק, ומופקד שם כספים שאין לבעלה רשות בהם, צריכה לעשות פרוזבול (הובא בשלמי מועד עמוד תקס"ג). כמו"כ חייבת בפרוזבול על כסף שלה שהלוותה לפני שהתחתנה. אם האשה עובדת ומפרנסת את בעלה, פסק מרן הקה"י זצ"ל (ארחות רבינו ח"ב עמוד שפ"ו) דכל זמן שלא אמרה "איני ניזונת ואיני עושה", הכל שייך לבעלה.

אבל מרן הגריש"א זצ"ל (בקובץ שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד ס"ח) ס"ל די'ש לדון טובא בזכות הבעל במעשה ידיה של מלאכות שאשתו עושה, שאינו יכול לכופה לעשות, דהרי בקובץ תשובות (ח"ב סי' פ"א וכן בסי' צ"ז עמוד ר"ז) הביא בשם הבית מאיר, כיון דבזמנינו אין דרך הנשים לטוות בצמר (ע' שו"ע אהע"ז סי' פ' ס"א דאינו יכול לכופ את אשתו לעשות מלאכות שאין דרך נשי העיר לעשותן), אין לבעל זכות לכופ את אשתו לעבוד בעבודות אחרות רק במלאכות הבית, וממילא מצדד דמה שהיא מרויחה הם שלה לגמרי כנכסי מלוג, ומבואר בבית שמואל (אהע"ז סי' פ' סק"ב) דבמעשה ידיה השייכים לה לוקחים בהם קרקע והוא אוכל פירות. ואמנם יש חולקים על הבית מאיר בזה, אבל נפק"מ טובא לגבי כתיבת הפרוזבול, דאם המעביד של אשתו מפקיד משכורתה בחשבונה בבנק, וכמו"כ מפריש עבורה לקרן פנסיה, עדיין לא זכה הבעל בכסף זה עד שתתן לו, וכמו"כ יש לדון לגבי הקצבאות ילדים מהביטוח לאומי שהם מופקדים בבנק עבור האשה, ואפילו אם הכספים הופקדו עבורה בחשבון בנק משותף, ג"כ רצוי שתעשה פרוזבול (קובץ שבות יצחק הנ"ל עמוד ע"ב).

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' ראה תשפ"א

תקיעת שופר בחודש אלול

כ' בשו"ע (סי' תקפ"א ס"א) נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מר"ח אלול ואילך עד יוהכ"פ, והרמ"א הוסיף דמנהג בני אשכנז אינו כן אלא מר"ח ואילך מתחילין לתקוע אחר התפילה שחרית, ויש מקומות שתוקעין ג"כ ערבית.

ויש להסתפק בגדר התקיעות הללו בחודש אלול, האם הוא מצוה או מנהג, וני"מ טובא בכמה שאלות: **א.** האם יש חיוב על כל יחיד לשמוע התקיעות, וני"מ באופן שהיה צריך לצאת מביהכ"ס לפני סוף התפילה, או שלא היה בעל תוקע במנין שהתפלל שם, האם חייב להשלים מה שלא שמע וללכת לשמוע התקיעות, או לחילופין לתקוע בעצמו. **ב.** מה הדין במי שהאריך בתפילתו, והוא עדיין באמצע שמו"ע ושומע שתוקעין בשופר בסוף התפילה, האם מותר לו להפסיק כדי לשמוע ולצאת ידי חובת המנהג. **ג.** עוד שאלו, מה הדין במי שהוא הבעל תוקע במנין זה, ואין מי שהוא אחר שיכול לתקוע, אבל הוא רגיל להאריך בתפילתו, ולכן הם מבקשים ממנו שכל יום יתקע להם כשהוא באמצע שמו"ע, ולטענתם אין זה הפסק, דהרי גם בר"ה הרבה נוהגים לתקוע באמצע תפילת לחש של מוסף, ואת"ל שאסור לו לתקוע באמצע שמו"ע, מה הדין אם המתפללים ממנין אחר מבקשים ממנו לבא לתקוע להם כשהוא באמצע ק"ש או ברכות ק"ש או פסוד"ז. **ד.** עוד יש להסתפק, האם מותר לתקוע אחרי התפלה במנין של הנץ החמה, כאשר קול השופר יעורר את השכנים, בפרט באופן שיש שם הרבה זקנים וחולים. **ה.** האם מותר להשתמש בשופר של חבירו בלי רשותו, מדין ניחא ליה דליתעביד מצוה בממוניה, או שמא אינו מוגדר כמצוה אלא כמנהג, ואפשר בזה לא אמרינן דניחא ליה, וא"כ הוא שואל שלא מדעת ואסור לקחת השופר שלא ברשות.

מקור החיוב לתקוע בשופר בחודש אלול

כ' הטור (סי' תקפ"א) תניא בפרקי רבי אליעזר (פמ"ו), בראש חודש אלול אמר הקב"ה למשה "עלה אלי ההרה" (שמות כ"ד י"ב), שאז עלה לקבל לוחות אחרונות, והעבירו שופר במחנה, "משה עלה להר", שלא יטעו עוד אחר ע"ז. והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר "עלה אלוקים בתרועה" (תהלים מ"ז ו'), לכן התקינו חז"ל שיהיו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה וכל החודש, כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה, שנאמר "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו" (עמוס ג' ו'), וכדי לערבב השטן, וכן נוהגין באשכנז לתקוע בכל בוקר וערב אחר התפילה עכ"ל.

הביי והדרישה הקשו למה היה צורך להביא ראיי גם ממה שתקעו במדבר, וגם ממה שהנביא עמוס הזהיר "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו", ותיי הב"ח והמהר"ח בהגהות על הטור, שיש כאן שתי תקנות נפרדות: **א.** בפרדר"א הוזכר שצריך לתקוע בר"ח אלול ותו לא, **ב.** בנוסף לכך, תקנו לתקוע בכל החודש כדי להזהיר את ישראל שיעשו תשובה וכדי לערבב השטן, והכי מדויק גם בלבוש, שהביא מש"כ בפרדר"א, והמשיך "וכיון שהתחילו לתקוע משום סור מרע, תוקעים גם כל החודש שיעשו טוב". אמנם לפי טעם זה היה מן הראוי לתקוע גם בעשיית כדי להזהיר על התשובה, ותיי הב"ח לכן כ' הטור עוד טעם "כדי לערבב השטן", שלא יהא נודע לו מתי יהא ר"ה, לכן אין תוקעין רק לפני ר"ה.

האם מתחילים לתקוע ביום ראשון או ביום שני דר"ח אלול

המ"א (סי' תקפ"א סק"ב) מביא מחלוקת הפוסקים מתי מתחילים לתקוע בשופר. מצד אחד הלבוש והמהרש"ל והמשאת בנימין והשל"ה והמהרי"ל כ' שמתחילים ביום ראשון של ר"ח אלול, דהרי סיבת התקיעה בר"ח היא משום שהקב"ה אמר "עלה אלי ההרה", וזה היה מ' יום לפני יוהכ"פ, והוא יום א' דר"ח אלול, וכ"כ בדעת זקנים מבעלי התוס' (פ' עקב י"ז), אבל המ"א הביא חולקים דס"ל שמתחילים לתקוע ביום שני דר"ח, והביא בשם המטה משה (סי' תשע"ח ד"ה ובמדרש) כיון שתוקעין ל' יום, מתחילים ביום ראשון של אלול שהוא יום שני דר"ח, וכיון שאין תוקעים בערב ר"ה, נמצא שתקעו כ"ח יום באלול, ויחד עם ב' ימי ר"ה הוי ל' יום. עוד הוסיף המ"א, שמשם רבינו עלה להר ביום ב' דר"ח אלול, אלא שבאותה שנה היה חודש אלול מעובר, נמצא שהיה מ' יום עד יוהכ"פ, ולכן גם היום מתחילים לתקוע ביום ב' דר"ח אע"פ שאצלינו חודש אלול אינו מעובר. להלכה המ"א פסק שמתחילין לתקוע ביום ב' דר"ח אלול, וכתב דאין לזוז ממנהג זה.

ארבע טעמים בפוסקים למה אין תוקעין בשופר בערב ר"ה

ב' טעמים במ"א למה אין תוקעין בערב ר"ה

כ' הרמ"א (סי' תקפ"א ס"ג) אין תוקעין בערב ראש השנה (וע' בדרכי משה סק"א שהביא שיטה שמפסיקין לתקוע ג' ימים לפני ר"ה), ונחלקו הדעות בטעם הדבר. המ"א (סקי"ד) כ' בשם הלבוש שאין תוקעין כדי להפסיק בין תקיעות דרשות לתקיעות דחייב (ובלשון הט"ז סק"ד להפסיק בין התקיעות שהם דרבנן ובין התקיעות שהם דאורייתא), ובשם מנהגי מה"ר אייזיק מטירנא כ' הטעם כדי לערבב השטן, וכ' המ"א דנ"מ בינייהו, דלפי הטעם הראשון, אין לתקוע גם בליל כ"ט אלול (פ"י הפמ"ג משב"ז סק"ד במקומות שנוהגים לתקוע ערבית), ומ"מ מותר לתקוע בביתו להתלמד, דדי כשמפסיק בביהכנ"ס.

ביאור הגר"א שאין תוקעין בערב ר"ה כדי שהתקיעות בר"ה תהיינה בהתחדשות

בפירוש הגר"א על יונה (ג' ג') נתן טעם שלישי, והסביר שיונה התרה בר"ח אלול על התשובה, ואמר שבעוד מ' יום העיר נינוה נהפכת, ומי שלא יעשה תשובה עד יוהכ"פ יחתם לרעה, והם עשו תשובה, והוסיף רבינו הגר"א ז"ל וז"ל **ואפשר לומר, דלכך מפסיקין לתקוע ערב ר"ה, דבשלושים יום דדש, דש ונעשה טבע** כמ"ש אצל טיטוס עכ"ל. והנה כוונתו למעשה בגיטין (נ"ו): דאחר ל' יום שהיתוש שבראשו של טיטוס שמע קול ארזפתא דנפחא, דש והתרגל לקולו, והכי מבואר בעוד הרבה מקומות. בשו"ת תרוה"ד (סי' כ"ה) הביא הא דשנינו במגילה (כ"ד). דכהן שיש לו מומים לא ישא את כפיו, משום שכולם יסתכלו עליו ובטלה הכוונה, ומ"מ אם דש בעירו מותר, וכ' התרוה"ד דשיעור של דש בעירו הוא ל' יום, דבשלושים יום אדם מתרגל ואינו נראה עליו כחידוש, והביא ראיי' לזה מהירושלמי בתענית (פ"א ה"א), המתפלל ואינו יודע אם הזכיר גשמים אם לאו, כל שלושים יום חזקה דמה שהוא למוד הוא מזכיר, מכאן ואילך מה שצריך מזכיר. לפי היסוד ששלושים יום נהפך להיות טבע, הסביר רבינו הגר"א ז"ל דמפסיקין לתקוע בשופר בערב ר"ה כדי שלא יהיה דש ורגיל בחרדת השופר, כדי שבתקיעת שופר בר"ה יפול עליו פחד ואימת הדין (נ"ב). יש להעיר דמוכח מדבריו, דס"ל שמתחילין לתקוע בשופר ביום א' דר"ח אלול, דאלי"כ אין ל' יום בחודש אלול).

ואמנם צריך לבאר קצת, דהרי אין תוקעין בשופר ל' ימים רצופים בחודש אלול, דאין תוקעין בשבת, וא"כ גם אם יתקעו בשופר בערב ר"ה עדיין לא נעשה טבע, אבל מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א הסביר (הובא במוריה שנה כ"ה גליון ג' – ה' עמוד קנ"א), שמצאנו כעין זה לגבי טל ומטר, דנפסק בשו"ע (סי' קי"ד ס"ה) שאם נסתפק בימות החמה אם הזכיר מוריד הגשם אם לא, עד שלושים יום בחזקת שהזכיר הגשם וצריך לחזור, והמ"ב (סקל"ז) כ' דלענין שאלה ג"כ סגי בשלושים יום, אע"פ שבשבת אין אומרים "טל

ומטרי", מ"מ מדברי הגר"א ועוד כמה אחרונים משמע דהעיקר תלוי רק בשלושים יום, והט"ז הביא ראי' לזה, דאם שגג או פשע באיזה יום או יומיים מאלו השלושים יום ולא התפלל כלל מ"מ לא הורע חזקתו, וכן פסק המ"ב להלכה כשיטתם, וא"כ רבינו הגר"א ז"ל לשיטתו ס"ל דאע"פ שאין תוקעין בשבת, מ"מ אין זה מגרע מהשלושים יום להפוך התקיעות לטבע, ולכן כ' שמפסיקין מלתקוע בערב ר"ה (וע"ע אריכות בשיטת הגר"א בזה באהל מועד להגרא"ח טוקר שליט"א ח"א סוסי"א כ"ח).

ביאור האחרונים שאין תוקעים בערב ר"ה כדי שנוכל לברך שהחיינו בר"ה

כמה אחרונים כ' דהסיבה למה אין תוקעים בשופר בערב ר"ה, היא כדי שנוכל לברך שהחיינו בתקיעת שופר בר"ה, והעיר האשל אברהם (בגליון השו"ע ס"י תקפ"א סק"ב) דאע"פ שיש נ"מ בין החיובים, שאלו רק רשות ואלו חובה, מ"מ אין זה מחייב לברך שהחיינו בתקיעות דר"ה, והגר"ש קלוגר זצ"ל (חכמת שלמה שם ס"ג) הוסיף, דאע"פ שרק מפסיקים בין התקיעות בהפסק של יום אחד, מ"מ הדבר דומה לפרי שמתחדש פעמיים בשנה, שמברכים עליו שהחיינו ב' פעמים משום שיש הפסק ביניהם, וא"כ ה"ה הכא.

גדר החיוב לשמוע תקיעת שופר בחודש אלול על היחיד או על הציבור – יחיד שלא שמע תק"ש

אחרי שהלבוש הנ"ל הגדיר תקיעת שופר בחודש אלול כתקיעות דרשות כלפי התקיעות בר"ה שהן תקיעות חובה, והט"ז כתב שהן דרבנן ואילו של ר"ה הן דאורייתא, יש להסתפק האם החיוב מוטל על כל יחיד לשמוע התקיעות באלול כמו שחייב לשמוע התקיעות בר"ה, אלא שבאלול הוא רק חיוב דרבנן, או שמא החיוב הוא שבבהכנ"ס צריך לתקוע כדי לעורר את העם לחזור בתשובה, ונ"מ במי שלא שמע התקיעות בבהכנ"ס, או שהתפלל ביחידות.

בשו"ת שיח יצחק (הג"ר יצחק וייס זצ"ל גאב"ד ווערבוי - ס"י רס"ד) נשאל ממקום שאין להם מנין תמיד בביהכנ"ס, האם יתקעו בשופר בחודש אלול, וענה להם כיון שעיקר הסיבה של התקיעות היא כדי שיתעוררו לחזור בתשובה, א"כ כמו שאומרים סליחות (חוץ מ"ג מדות) גם כשאין שם מנין, כמו"כ אין למנוע מלתקוע בשופר.

בשו"ת ציץ אליעזר (חיי"ב ס"י מ"ח) הביא ראיית מחו' הג"ר צבי פסח פראנק זצ"ל (בעל השעשועי צבי) שיש חיוב על היחיד לשמוע תק"ש באלול, משום שהמ"א (ס"י תקפ"א סק"ד) פסק שבערב ר"ה יכול לתקוע בביתו כדי להתלמד, וסגי במה שמפסיק בביהכנ"ס, ואם נאמר שאין שום חיוב על היחיד לתקוע באלול, א"כ מה החידוש של המ"א שמותר ליחיד לתקוע בביתו, הרי אינו מצווה לתקוע ואין לו ממה להפסיק, אלא מוכח שגם היחיד בכלל התקנה, וגם הוא היה צריך להפסיק, ואשמעינן המ"א דסגי בהכירא שהפסיק לתקוע בביהכנ"ס. אבל הציץ אליעזר העיר עליו, שמעולם לא שמענו דמי שלא שמע תק"ש באלול, שיביאו לו שופר כדי שיקיים התקנה דרבנן. והוסיף דאדרבה, מהמ"א יש להביא ראי' להיפוך, שאין החיוב על היחיד, דהרי לא התיר ליחיד לתקוע בביתו אלא כדי להתלמד, ואם יש חיוב על היחיד, כיון שיש היכר במה שהפסיקו לתקוע בביהכנ"ס, שוב יהיה מותר לתקוע בביתו גם אם לא כדי להתלמד, ואדרבה, אפשר יתקע בביתו כדי לקיים התקנה, ועכצ"ל שהמ"א ס"ל שאין חיוב על הציבור, ובכל זאת כדי שיבחינו בין תקיעות דרשות לתקיעות דחובה, לא רצו שיתקעו כלל, בין בביהכנ"ס ובין בבית, דגם אם יתקע בבית יכולים לשמוע התקיעות בחוץ, ורק הקילו בבית כשיש צורך בדבר כגון להתלמד. וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד ס"י קל"ג ד"ה ודע, וח"ז ס"י ס"ט) שג"כ נקט בפשיטות שהחיוב הוא על הציבור ולא על היחיד, וכן אומרים בשם מרן הגריש"א זצ"ל שתקיעת שופר בחודש אלול הוא חיוב על הציבור ולא על היחיד (הליכות והנהגות – תשרי עמוד 3).

ולכן למעשה, מי שהתפלל ביחידות ולא שמע תקיעת שופר באלול, אינו חייב ללכת לשמוע השופר במקום אחר, אמנם בשו"ת משנת יוסף (חי"א סי' צ"ו) כ' דאע"פ שאינה חובה על היחיד, מ"מ המהדר לשמוע בכל יום גם כשהוא אנוס בבוקר תע"ב, והוסיף כיון שעיקר תכלית שמיעת השופר היא רק כדי להתעורר בתשובה, ממילא מי שהוא אנוס לזמן ממושך באלול ולא יכול לשמוע השופר, ילמד בספר מוסר במקום זה, וגם טוב לו לומר הפסוק "היתקע שופר בעיר ועם לא יחרד".

האם ציבור יתקעו במנחה כשלא היה להם שופר בשחרית

אם לא תקעו בבהכנ"ס אחרי התפלה משום שלא היה להם שופר או ששכחו לתקוע, כ' האג"מ (או"ח ח"ד סי' כ"א סק"ה) שיתקעו במנחה, והסביר שבטור וברמ"א מבואר שבאשכנז נהגו לתקוע שחרית וערבית, והח"א (כלל קל"ח סי"א - וע"ע במטה אפרים סי' תקפ"א סי"ז) הסביר דאין הכוונה במעריב אלא במנחה, וא"כ אע"פ שאין אנחנו נוהגים כן, היינו משום שנוהגים לתקוע רק פעם אחת ביום, וממילא אם לא תקעו בשחרית יתקעו במנחה משום המנהג ולא מדין תשלומין.

מאידך גיסא, בשו"ת תשוה"נ (חי"ז סי' ס"ט), וכן מביאים בשם מרן הגריש"א זצ"ל (הליכות והנהגות – תשרי עמוד 3) ובעל משנה הלכות זצ"ל (בנתיבות ההלכה חלק כ"ד עמוד 38), שא"צ להשלים התקיעות במנחה.

האם יפסיק באמצע שמו"ע כדי לשמוע תקיעת שופר באלול

הפוסקים דנו במי שהאריך בתפלתו, והציבור כבר תוקעים בשופר בסוף התפילה, האם יפסיק תפילתו כדי לשמוע השופר.

כ' בשו"ע (סי' תקצ"ב סי"ב) יחיד אינו מפסיק לתקוע בברכות, ואפילו יש לו מי שיתקע לו, והוסיף הרמ"א דמ"מ תוקעים לו קודם שיתפלל מוסף, והסביר המ"ב (סק"ה) דמיירי באופן שלא שמע תקיעות דמיושב, ולכן תוקעים לו לפני שיתפלל מוסף כדי לערבב השטן. לפ"ז היה מקום לומר שאם במוסף בר"ה אין היחיד מפסיק כדי לשמוע התקיעות גם אם אחר תוקע עבורו, כש"כ במנהג תקיעות של חודש אלול, אא"כ נחלק כמש"כ המ"ב (שם סק"ו), שלא תקנו לתקוע על הסדר ליחיד רק לציבור, ואע"פ שירויח ששומע התקיעות על סדר הברכות, מ"מ לא יפסיק לשמוע שמא יטעה. לפ"ז יש לדון בנד"ד שאין חיוב על היחיד לשמוע התקיעות, ומ"מ אם יקשיב לתקיעות באמצע שמו"ע, אין חשש שמא יטעה כיון שהוא רק שומע תשר"ת פעם אחת, ועוד שאין בעל מקריא, וכיון שהוא פחות זמן, אפשר א"צ לחוש שמא יטעה. בשו"ת שבט הקהתי (חי"ג סי' קפ"ג) כ' שאם לא יוכל לשמוע התקיעות אח"כ במנין אחר, יכול להפסיק באמצע שמו"ע כיון שהוא מנהג קדמון לשמוע תק"ש כמבואר בטור, וממילא הוי הפסק לצורך מצוה, אבל הוסיף דעדיף שיגמור הברכה כדי שישמע התקיעות בין הברכות.

בשו"ת משנת יוסף (חי"ט סוסי' סי"ז) ג"כ היקל בדבר והסביר, כיון שאין דין של שומע כעונה בשופר בחודש אלול, לכן ישתוק וישמע באמצע שמו"ע ואינו נחשב כהפסק, וכן פסק מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (הובא בנתיבות ההלכה חלק ל"א עמוד 168).

מאידך גיסא בשו"ת תשובות והנהגות (חי"ז סי' ס"ט) וכן בעל משנה הלכות זצ"ל פסקו שאינו צריך להפסיק באמצע שמו"ע כדי לשמוע התקיעות (הובא בנתיבות ההלכה חלק כ"ד עמוד 38), ובנטעי גבריאל (ראש השנה פ"ד סי"ו) למד מהאי דינא הנ"ל שאין תוקעין ליחיד כשמתפלל מוסף בר"ה, א"כ באלול פשיטא שאין להפסיק באמצע שמו"ע, בפרט שאין חיוב לשמוע תקיעת אלו באלול.

להפסיק באמצע ברכות ק"ש כדי לתקוע למנין אחר

יש להסתפק אם מותר להפסיק באמצע ברכות ק"ש כדי לתקוע עבור מנין אחר שאין להם בעל תוקע. בשו"ת מהר"ם בריסק (חי"ג סי' כ"ו) פסק שיכול לתקוע כשהוא בין הפרקים, דלא גרע מלשאול

בשלוש אדם נכבד בין הפרקים דשרי, ובפרט שהוא בזיון גדול שהציבור מתפללין ואינם תוקעין, וכמו"כ מותר אם הוא באמצע פסוקי דזמרה. וכן פסק באשל אברהם מבוטשאטש (סי' נ"א ס"ד), והסביר שאינו מדבר כלל אלא נושם נשימות עמוקות, והקול נעשה ע"י השופר.

בשו"ת משנת יוסף (ח"ז סי' קנ"ב סק"ד) הוסיף, דגם אם אינו מדבר, מ"מ מעשה גמור הוא הפסק, ומה"ט הכותב מכתב באמצע בדיקת חמץ הוא הפסק והיסח הדעת, וצריך לברך שנית, ולפ"ז גם באמצע פסוקי דזמרה אסור לעשות מעשה גמור שהוא היסח הדעת, ומ"מ תקיעת שופר שאני כיון שיש לו קשר לפסוקי דזמרה, דמטרת התקיעות היא לעורר הלבבות לתשובה, וגם לפסוקי דזמרה צריך התעוררות, ובסוף פסוד"ז אמרינן "הללוהו בתקע שופר", ולכן גם אם התקיעה מצד עצמה היא הפסק, מ"מ כיון שיש לה שייכות לפסוד"ז אינה הפסק.

האם מותר לתקוע בשופר באמצע שמונה עשרה כשאין בעל תוקע אחר

הפוסקים הסתפקו האם מותר לתקוע בשופר כשהוא באמצע שמו"ע, כדי להוציא הציבור במנהג תקיעת שופר באלול, כשאין בעל תוקע אחר. מקום הספק הוא לפי המבואר בתוס' בר"ה (ל"ג: ד"ה שיעור) ובטור (סי' תקצ"ב) בשם הערוך, שתוקעין בשופר בר"ה בתפילת לחש, וא"כ אפשר גם בתקיעת שופר של חודש אלול, כשאין בעל תוקע אחר, יש להקל.

אבל יש לדון טובא בזה, דהרי נפסק בשו"ע (סי' תקפ"ה ס"ד) לגבי התקיעות במוסף על סדר הברכות, שאחר תוקע ולא שליח ציבור כדי שלא יתבלבל, ואם הוא מובטח שחוזר לתפילתו רשאי לתקוע, וכ' שם המ"ב (סקי"ג) דאין בתקיעתו משום הפסק דהוא חשוב לצורך תפלה, שאלו התקיעות נקבעו על סדר הברכות, וע"ש בב"י שהוסיף דכיון שעיקר התקיעות הם אותן שעל סדר הברכות, משו"ה לא חשיבי הפסק, ויש לציין שהמאירי כ' בחיבור התשובה (עמוד 371) לגבי מי שמתפלל ביחידות, דקיי"ל (סי' תקצ"ב ס"ב) שאינו תוקע על סדר הברכות, וכתב שם שאם יתקע הוא בעצמו הוא הפסק, ואם שומע התקיעה מאחר אין בו משום הפסק, ומ"מ לא יעשה כן שמא יטעה בתפילתו.

הרי מבואר במאירי שאם יחיד תוקע בר"ה לעצמו באמצע שמו"ע הוא הפסק, וגם לפמ"ש"כ המ"ב דלא הוא הפסק בדיעבד אם הש"צ תוקע באמצע חזרת הש"צ, היינו משום שעיקר התקיעות נתקנו על סדר הברכות כמש"כ הב"י, וא"כ מה שתוקעין בחודש אלול, כיון שאין תקנה כזו לתקוע באלול באמצע השמו"ע, שפיר נחשב כהפסק.

אבל עדיין יש להסתפק, מה הדין אם הוא באמצע תפילתו, והציבור מפריעים לו בתפלתו משום שמתעקשים שהוא יתקע להם, ובלעדו לא יהיה להם תקיעות באותו יום, דאע"פ שכתבנו שלא יפסיק באמצע שמו"ע כדי לתקוע הני תקיעות, אבל אפשר יש להקל לו כדי שיפסיקו מלהפריע לו, דמצינו כעין זה במי שהיה באמצע שמו"ע ונפל ספר על הארץ, דאע"פ שאסור להפסיק באמצע שמו"ע כדי להגביהו, מ"מ אם הדבר כ"כ מפריע לו, מותר להגביהו באמצע שמו"ע אחרי שסיים הברכה שהוא עומד בה (מ"ב סי' צ"ו סק"ז), וכמו"כ אם אדם נכבד מתפלל שמו"ע והש"צ ממתין לו והוא אינו מרוצה שימתינו לו, וזה מטרידו בתפילתו, כ' המ"ב (סי' ק"ד סק"א) שמותר לו לרמוז לש"צ שלא ימתין לו (דלא כשיטת הערוה"ש שם ס"ד שאסור לו לרמוז באמצע תפילתו, ואם הוא חושש משום טירחא דציבורא שממתניין לו, יקצר תפילתו ולא יאריך), וכמו"כ אם כינה עוקצתו באמצע שמו"ע, מותר למשמש בבגדיו להסירה כדי שלא תתבטל כוונתו (שו"ע סי' צ"ז ס"ג), וא"כ אפשר יש להקל גם בנד"ד שיתקע בשופר כדי שהציבור יפסיקו להפריע לו. אבל מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד ר"ה ל"ד: עמוד תק"ג) פסק דיש לחלק בין כל הני נידונים שאין לו אפשרות להמשיך להתפלל בלי הפרעה, משא"כ בנד"ד שמפצירים בו שיתקע להם, ישתוק קצת ולא יענה לציבור, וכשהם יראו שהוא עומד בתפילתו ואינו מגיב, ממילא יעזבוהו, ויוכל להמשיך את תפילתו בלי הפרעות.

האם צריך להקפיד לתקוע דווקא משופר כשר

יש להסתפק האם צריך להקפיד לתקוע באלול דווקא משופר כשר, דאפשר יש להקל כיון שאינו חיוב כמו בר"ה, וכבר כתב הריטב"א בר"ה (כ"ו: ד"ה אמר ר' לוי) לגבי שופר של מוצאי יוהכ"פ, וז"ל ואין מדקדקין בה בשום פיסול, לא בתקיעה ולא בשופר עכ"ל. וראיתי מביאים (תורת המועדים סי' תקפ"א סק"א) בשם מרן הגריש"א זצ"ל ויבלחט"א מרן הגר"ח קניבסקי דיש לחלק בין התקיעה במוצאי יוהכ"פ שהיא רק לזכר בעלמא, משא"כ בתקיעת שופר באלול שהיא לעורר בתשובה (ולפי הט"ז היא תקנה דרבנן), לכן יש להקפיד שהשופר יהיה כשר כמו בשופר של ר"ה.

האם צריך להקפיד לכתחילה שהתקיעות יהיו כשירות

כאשר הבעל תוקע הקבוע אינו נמצא בבית הכנסת, קורה לפעמים שהממלא מקום אינו מצליח לתקוע באופן שניתן לצאת בתקיעות כאלו בר"ה, ויש להסתפק האם אפשר להקל בתקיעות פגומות, כיון שהתקיעות הללו באלול הם רק רשות, או רק דרבנן לשיטת הט"ז.

כ' הטור (סי' תקצ"ב) בשם הערוך, שבתקיעות בתפילת מוסף צריך לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת באמצע שמו"ע, והב"ח (שם בסוף הסימן) כ' דלפ"ז בכל התקיעות, גם בחודש אלול, צריך לתקוע כסדר הזה, ואע"פ שלא נהגו כן, היינו משום שנוהגים כר"ת לתקוע רק תשר"ת (וכן פסק הרמ"א שם שתוקעים תשר"ת פעם אחת למלכות, וכן לזכרונות, וכן לשופרות), מ"מ משמע מהב"ח שהתקיעות באלול צריכים להיות כדן, דאלי"ה מה הקשה. לפ"ז פסקו בשו"ת שבט הקהתי (ח"א סי' קפ"ה) והגר"מ גרוס שליט"א (פסקים ותשובות חודש אלול עמוד ט"ז), לכתחילה צריך להקפיד שהתקיעות יהיו כדן, ובשו"ת שבט הקהתי (שם) הוסיף דכמו"כ לכתחילה צריך להקפיד שהשופר יהיה כשר, וכמו"כ שלא יתקע קטן.

תקיעת שופר באלול ע"י קטן

יש להסתפק האם קטן יכול לתקוע בבהכ"ס באלול, כשאין שם מי שיכול לתקוע חוץ ממנו. והנה זה דבר פשוט, אע"פ שהט"ז הנ"ל (סי' תקפ"א סק"ד) נקט שהתקיעות הללו הם מדרבנן, מ"מ אין דין של שומע כעונה בתקיעות הללו, ולכן אין חסרון בקטן מבחינה זו, אבל בכל זאת יש לתלות הספק בטעמים שניתנו לתקיעת שופר באלול. לפי הראשונים שתוקעים כדי לעורר לעשות תשובה, א"כ אינו מן הראוי שקטן יעורר הציבור לכך, משא"כ לפי הראשונים שתוקעים בשופר כדי לבלבל את השטן, אין נ"מ מי מבלבל אותו.

ולכאורה יש להביא ראיי מהבה"ל (סי' תכ"ב ס"ב ד"ה הלל) לגבי הלל בר"ח, דאע"פ שאינו אלא מנהג, מ"מ אין אשה יכולה להוציא איש במקום שלא נהגו הנשים לומר הלל, כיון שהאיש חייב משום המנהג משא"כ האשה, וא"כ אפשר י"ל הכי גם בנד"ד, שהקטן אינו יכול לתקוע עבור מבוגרים, אע"פ שאינו אלא מנהג. אבל יש לדחות, דהתם יש חיוב על כל אחד ואחד לומר הלל, אע"פ שהחיוב הוא רק משום המנהג, ולכן אין אשה יכולה להוציא איש, משא"כ בתקיעת שופר באלול שאין חיוב על כל יחיד ויחיד לשמוע תק"ש, אפשר בכה"ג גם מי שאינו חייב, כגון קטן, יכול לתקוע עבורם. והנה בשו"ת שבט הקהתי הנ"ל נקט שלא יתקע, אבל מביאים בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (מועדי הגר"ח ח"א עמוד קע"א) שיכול לתקוע אם כבר הגיע לחינוך, ונלעני"ד שאם אין מי שיתקע להם, ואין להם אפשרות לשמוע התקיעות במקום אחר, לא יפסידו דבר אם הקטן יתקע להם.

תקיעת שופר השכם בבוקר אחרי הנץ החמה כשמפריע לשכנים

רוב המנינים שמתפללים עם הנץ החמה, מתפללים בתוך ביהכ"ס, אבל עדיין יש מנינים שמתפללים בחצירות, וכשיתקעו בשופר יש חשש גדול שיעירו את השכנים, ועל פי רוב יש גם שכנים

זקנים ותינוקות או חולים, ולפי"ז יש להסתפק טובא אם מותר להם לתקוע בשופר בחודש אלול אחרי התפלה השכם בבוקר, ובעצם גם יש לדון על עצם התפילה בחצר כ"כ מוקדם בבוקר.

כ' בשו"ע (ח"מ סי' קנ"ו ס"ג) וז"ל וכן יש לו ללמד תינוקות ישראל תורה בתוך ביתו, ואין השכנים יכולים למחות בידו ולומר לו אין אנו יכולים לישון מקול התינוקות של בית רבן, וה"ה לכל מילי דמצוה שאינם יכולים למחות בידו עכ"ל. ולכאורה כל ההיתר הוא דווקא כשעושה כן בתוך ביתו, ולא בחצר המשותפת, וכן יש לדייק מהא דנפסק בשו"ע (ח"מ סי' קס"א ס"ה) וז"ל וכן שאר דברים שאין דרך בני המקום לעשותם בחצרותיהם, בכולם השותפים מעכבין זה את זה עכ"ל. לפ"ז כיון שהשכנים מתנגדים למנין זה כ"כ מוקדם בבוקר כשהוא בחצר, מסתמא אין רשות לקיים את המנין של הנה"ח. וע' בשו"ת שיערי שלמה (ח"א סי' י"א סק"ד) שכתב דאפילו אם נאמר שאין השכנים יכולים לעכב להתפלל שחרית כותיקין בבית כיון שהוא עיקר הזמן, מ"מ עדיין צ"ע לדינא, משום שבזמנינו אין דרך העולם להתפלל כותיקין, וברוב המקומות זה נחשב כהפרעה גדולה, והוא בכלל דבר שא"א לסבול, ואפשר שהשתתפו בבנין על דעת שלא לעשות הפרעה כזו.

והנה בענין התקיעות בחודש אלול, אע"פ שהט"ז הנ"ל (סי' תקפ"א סק"ד) כ' שהן מצוה דרבנן, מ"מ כ' בשו"ת משנת יוסף (ה"ד סי' שי"ג) דמה שהתירו בכל מילי דמצוה, היינו דווקא כשאין אפשרות לעשותו באופן אחר, כגון דצריך צירוף אנשים, אבל כיון שיכול לקיים מצוה זו גם ביחידות, אינה דוחה את שינת ומנוחת השכנים (וע"ע מה שהאריך בזה בשו"ת אבני דרך חי"ג סי' קי"ח, שהוא השואל בשו"ת משנת יוסף הנ"ל).

האם מותר לתקוע בשופר של חבירו בלי רשות

לפעמים אין שופר בבית הכנסת לתקיעת שופר בחודש אלול, והציבור יודעים שתמיד מי שהוא יגיע עם שופרו. מעשה שהיה שאף אחד לא הביא שופר, אבל אחד מהמתפללים הקבועים השאיר את השופר שלו בתא שלו, והסתפקו הציבור האם מותר להשתמש בו מדין ניחא ליה לאינש דליעביד מצוה בממוניה, או שמא ה"מנהג" הזה של תק"ש באלול אינו "מצוה", וא"כ אסור לתקוע בו משום האיסור של שואל שלא מדעת.

כ' המ"ב (סי' תקפ"ו סק"ט) בשם האחרונים, מותר ליטול שופר של חבירו בלא ידיעתו ולתקוע בו, דניחא ליה לאינש למעבד מצוה בממונו, ובודאי היה מתרצה, ורשאי לתקוע בו כל המאה קולות אע"פ שאינו מדינא, כיון שנהגו כן, בודאי לא ימחה בזה. האג"מ (או"ח ח"ב סי' קי"ו) הביא ראי"י לחידוש זה מהמבואר בשו"ע בהל' ציצית (סי' י"ד ס"ד), שמותר ליטול טלית של חבירו ולברך עליה, משום דניחא ליה לאינש וכו', אע"פ שהענין ללבוש טלית בשעת התפילה אינו חיוב ממש אפילו מדרבנן, דהוא רק מנהג טוב, ואפ"ה אמרינן ניחא ליה לאינש שאותו אחר ילבש טלית בזמן התפילה, כיון שבדרך כלל אין בזה קלקול, ולכן גם מותר לתקוע מאה קולות בשופר זה ששאל, אע"פ שהמאה קולות אינן אלא מנהג (וכבר חידש כן בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' קע"ז – ובנדמ"ח ח"א סי' ו'). לפ"ז חידש האג"מ, דמותר לקחת שופר של חבירו כדי לתקוע בר"ה עבור נשים, אע"פ שהן פטורות משופר.

לפי"ז יש לדון אם מותר ליטול שופר של חבירו כדי לתקוע התקיעות אחרי התפילה בחודש אלול, דהרי התקיעות הללו הן רק מנהג, אבל גם המאה קולות בר"ה אינן אלא מנהג, וא"כ נחלק בין התקיעות בר"ה, דכיון שהתחלת התקיעות הן מצוה מה"ת, ממילא מותר גם להמשיך לתקוע, משא"כ בתקיעות בחודש אלול שכל הענין של התקיעות הוא מנהג.

במועדי ישראל (הג"ר ישראל שוורץ שלט"א – ימים נוראים סי' צ"ב סק"ט) דן בשאלה זו, והביא מש"כ הגר"ש קלוגר זצ"ל בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' ח') דמי שיש לו קיטל במשכון, יכול להשאילו לאחר בלי דעת הלוח, כמו שמותר לקחת טלית של חבירו שלא מדעתו, משום דניחא ליה לאינש וכו', וא"כ ה"ה בקיטל דהרי מבואר בט"ז (סי' כ"ב) שצריך ליזהר מבזיון הקיטל כיון שהוא מיוחד לתפילה. הרי מבואר דגם בקיטל שאינו אלא מנהג, אמרינן דניחא ליה לאינש, וא"כ י"ל הכי גם בתקיעות בחודש אלול, בפרט שהמנהג הוא קדום, וכבר מובא בפרקי דר' אליעזר.